

Використання внутрішніх резервів розвитку сільських територій регіонів України

Необхідне удосконалення механізмів залучення внутрішніх резервів для поліпшення соціально-економічних показників сільських територій. В нинішніх складних умовах це можливо шляхом здійснення значного числа заходів в напрямках, усіх загальних функцій управління (планування, аналіз, організація, регулювання, стимулювання, контроль), структура управління, кадри та інших.

Ключові слова: внутрішні резерви, сільські території, управління.

Вступ Реалії України переконують, що однієї чудодійної сили, яка подіявши ззовні здатна забезпечити стабільне поліпшення соціально-економічних параметрів розвитку сільських територіальних утворень, не існує. Досвід багатьох країн світу свідчить про те, що значна увага органів влади, громадських організацій, приватних осіб повинна бути зосереджена на внутрішніх резервах, їх використання сприяє стабілізації стану економіки.

Постановка проблеми. Соціально-економічне зміцнення сільських регіонів повинне забезпечити підвищення життєвого рівня населення країни. Стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів є важливим предметом досліджень Інституту регіональних досліджень НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень, однак вимагає продовження творення його теоретичного підґрунтя, яке заклали провідні вітчизняні вчені: С. О. Біла, З. С. Варналій, М. І. Долішній, Я. А. Жаліло, М. А. Козоріз, В. І. Павлов, С. М. Писаренко, Д. М. Стеченко, Л. Т. Шевчук та інші. Дослідження доводять, що досягти значимого результату у розвитку регіонів можливо лише шляхом здійснення значного числа заходів в галузі вдосконалення управління територіальним розвитком, дані заходи повинні охоплювати основні напрямки, включаючи всі загальні функції управління (планування, аналіз, організація, регулювання, стимулювання, контроль), структуру управління, кадри та інші. Основні елементи системи заходів, що сприяють підвищенню соціально-економічного розвитку сільських територій на основі реалізації внутрішніх резервів, розглянуто нами в даній роботі.

Рішення проблеми. Органи влади різних рівнів, усвідомлюючи власну неспроможність реалізувати задекларовані завдання соціально-економічного розвитку сільських територій України потребують активного застосування механізмів кооперування з приватним та громадським секторами.

За досвідом європейських країн, інститутами, які безпосередньо залучаються до процесу розвитку територій (окрім органів державної влади та місцевого самоврядування різного рівня), можуть бути: асоціації муніципалітетів; національні агентства розвитку; торгово-комерційні та промислові палати; технополіси; бізнесові та інноваційні центри; регіональні фінансові компанії; приватні консультанти та експерти; профспілки; організації, які займаються працевлаштуванням населення; організації, які спеціалізуються у поширенні нових технологій; бізнес-інкубатори; венчурні фонди; гарантійні фонди; благодійні фонди; місцеві агентства розвитку; комунальні фундації; заклади вищої освіти та регіональні наукові центри; технологічні дослідницькі лабораторії (Research & Development); агентства регіонального розвитку [1].

Британські фахівці Едвардс, Пембертон та Вудс, узагальнюючи досвід функціонування міжсекторних партнерств у містах та сільських місцевостях Великої Британії, вважають їх універсальним механізмом залучення до процесу розвитку різнопланових інституцій (владних структур, організованої громадськості, локального бізнесу і організацій, перерахованих вище) і визначають необхідні передумови для їх ефективного функціонування, зокрема: взаємна довіра та рівноправність; колегіальне визначення стратегії діяльності; дотримання учасниками партнерства узгодженої стратегії, водночас її коригування відповідно до вимог ситуації; існування чітко визначених та реальних завдань партнерства (визначених у стратегії); чіткий розподіл ролей між учасниками партнерства; чіткий, прозорий механізм керівництва партнерством; адекватні до ролі та можливостей фінансові внески для діяльності партнерства; визнання можливості для участі у партнерстві організацій без фінансового внеску; уникнення дублювання функцій інших партнерств, які діють на визначеній території та інші [3].

Основним джерелом забезпечення успіху у вказаному процесі стає формування сукупності знань, їхнє конкурентне використання, що надає можливості регіону досягти поставлених цілей розвитку і зайняти кращі позиції в економічному просторі. Населення сільських регіонів України відчуває значні проблеми у процесі формування людського капіталу, не достатніми є можливості інформаційного обслуговування, здобуття

сучасної освіти, охорони здоров'я, культурного життя. Практично кожне друге сільське поселення досі позбавлене закладів освіти, тоді як школярі з малих сіл здебільшого самотужки добираються до загальноосвітніх установ, розташованих на відстані понад пішохідну або й транспортну доступність; частка населення у віці 6 років і старше, яке не має навіть початкової освіти, в сільській місцевості майже вдвічі вища, ніж у містах; рівень освіти селян залишається набагато нижчим порівняно з показником у міських поселеннях України та рівнем освіти зайнятих у сільськогосподарському й агропромисловому виробництві розвинених держав світу.

Рівень забезпеченості сільських жителів послугами охорони здоров'я, помітно погіршившись у період соціально-економічної нестабільності, залишається набагато нижчим, ніж у міських поселеннях. Незадовільною є доступність і матеріально-технічна база закладів, що надають селянам первинну медико-санітарну допомогу (навіть центральних районних лікарень), не вистачає лікарів загальної практики, фахівців різних спеціальностей і середнього медичного персоналу, серйозні недоліки спостерігаються в роботі служб охорони здоров'я матері та дитини, швидкої медичної допомоги.

Значущим чинником якісного середовища життєдіяльності, який на практиці здебільшого знаходиться поза увагою органів державної та місцевої влади, є наявність можливостей саморозвитку, підвищення рівня знань, самореалізації сільського населення, що передбачає існування та гідне матеріально-технічне забезпечення відповідної інфраструктури, на селі представлені передусім масовими та універсальними бібліотеками і закладами клубного типу. Незадовільна якість книжкового фонду бібліотек здійснює вагомий негативний вплив на освітній рівень сільських жителів, у тому числі дітей та молоді (як загальний, так і професійний), адже через брак фінансування ці заклади рідко комплектуються сучасними фаховими і науково-популярними виданнями з різноманітних галузей знань (зокрема, основ ринкової економіки, підприємництва, менеджменту і маркетингу, комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, новітніх технологій аграрного виробництва тощо). Неefективність управлінських механізмів та організаційно-методичного забезпечення діяльності найбільш територіально поширених на селі закладів клубного типу (з огляду на особливості способу життя сільського населення – насамперед вище, ніж у містах, й сезонне трудове навантаження на роботі та вдома, що суттєво обмежує вільний час на самоосвіту і культурний розвиток) стимулює подальше скорочення їх мережі. Отже, необхідне врегулювання

найгостріших проблем територіальної та економічної доступності, забезпеченню належної якості інформаційних послуг, що надаються сільським жителям.

Результативність роботи з удосконалення управління соціально-економічним розвитком сільських територій багато в чому залежить від якості проведеної місцевими органами влади підготовчої роботи. Даний етап переслідує кілька цілей: вивчення керівництвом відповідного прогресивного досвіду; інформування громади про майбутню роботу зі стабілізації й розвитку економіки населених пунктів; переконання громади в реальності й серйозності намірів влади; переконання членів громади в тім, що дана робота проводиться в тому числі в їхніх інтересах; виявлення думок членів громади про основні перешкоди, що заважають ефективній роботі й шляхи їхнього подолання; обговорення в громаді проекту можливих пріоритетів розвитку. Найбільш загальною системою пріоритетів може бути наступна:

1. Стимулювання малого підприємництва і підтримка мікробізнесу. Головне завдання реалізації цього пріоритету – підвищити конкурентоздатність існуючого бізнесу й за допомогою усунення основних перешкод на шляху створення й росту підприємництва сприяти розвитку бізнесу на території регіону. Основна робота спрямовується на підтримку забезпечення високої якості продукції, на надання консалтингових послуг й розвиток ключових галузей, що розвиваються.

2. Стратегічні інвестиції. Заохочення створення умов, сприятливих для залучення інвестицій. Реалізація цього завдання здійснюється через Плани розвитку території на базі ключових галузей, що розвиваються, і підготовка ряду стратегічних площадок, що підходять для розміщення нових великих інвестиційних проектів.

3. Розвиток людських ресурсів. Цей пріоритет спрямований на розвиток і надання підтримки висококваліфікованій і здатній адаптуватися робочій силі, що буде відповідати економічним потребам регіону, за допомогою надання рівних можливостей і рівного доступу до ринку праці. Заходи зосереджуються на активній політиці стосовно ринку праці, безперервному навчанні, підтримці залучення в громадське життя й заохоченні участі жінок у трудовій діяльності.

4. Регіональна специфіка. Для сільських регіонів характерне сильне почуття культурної й історичної самобутності. Відносно цього пріоритету можливе використання місцевого художнього, культурного, рекреаційного потенціалу історичної спадщини з метою підвищення економічного рівня й зайнятості за рахунок розвитку нових стійких видів діяльності.

Відповідно до вказаних пріоритетів підтримка існуючих підприємств, формування нового бізнесу, передусім з розряду малого чи середнього, має бути в центрі уваги місцевої влади, оскільки зростання кількості робочих місць у малому та середньому бізнесі, підвищення за рахунок цього доходів населення села та регіону — це значною мірою результат її діяльності.

Пошук інвестора в громаді потрібно починати з аналізу власних ресурсів і можливостей. Зовнішній капітал прийде лише в тому випадку, коли країна, регіон, місто є сприятливим полем прикладання економічних та інвестиційних зусиль місцевого бізнесу. Саме для активізації дрібного та середнього бізнесових секторів необхідно здійснити першочергові заходи на рівні громади.

Необхідно ретельно проаналізувати наявний потенціал для розвитку бізнесу, зокрема сімейного, найбільш прийняттого для сільської місцевості. Перспективними напрямками розвитку малого бізнесу на сільських територіях є бджільництво, розведення ставкової риби, вирощування лікарських трав, міні-переробка молока і хлібопечення, тваринництво, деревопереробка, надання туристичних послуг, так званий сільський, «зелений» туризм (агротуризм), придорожній сервіс. Досить перспективним є розвиток жіночого підприємництва у сільських регіонах, для цього потрібні субсидовані кредитні лінії, котрі працюють з метою надання допомоги у започаткуванні бізнесу та проєктів, котрі займаються такими найактуальнішими для жінок проблемами, як центри денного догляду, невеличкі ательє пошиття одягу, точки, в яких продаються основні види продуктів харчування та предмети першої необхідності, шкільний транспорт.

Агротуризм є досить новим напрямом це – туристична активність людини, цілями якої є відпочинок в сільській місцевості і ознайомлення з сільськогосподарською діяльністю, система багатофункціонального розвитку села. Відмінною рисою агротуризму є можливість задовольнити емоційні потреби в безпосередньому контакті з рослинним і тваринним світом, відчути задоволення в атмосфері сільської тиші.

Агротуризм також сприяє розвитку готельного бізнесу, агрогастрономії, агрорекреації, агровідпочинку, агроспорту і агротерапії. У ширшому сенсі агротуризм включає і деякі послуги, пропоновані підприємствами переробної промисловості і організаціями, що реалізують сільськогосподарські продукти.

В Україні можливо розвивати наступні види агротуристичної діяльності: бортництво; конярство; приготування страв національної кухні; збір лікарських рослин, грибів і ягід. Розвиток агротуризму стимулюватиме

багатофункціональний розвиток сільського господарства. При цьому з'являтимуться нові функції, не пов'язані з сільським господарством: виробничі, торгівлі і обслуговуючі.

Придорожній сервіс – система об'єктів і послуг, що забезпечує комфорт учасникам міжрегіональних автодорожніх перевезень, а саме мешкання, харчування торгівлю, охорону, заправку і поточний ремонт автомобілів. Як додаткові в придорожній сервіс входять наступні послуги: організація відпочинку і оздоровлення в лазнях і саунах, купання і рибалки, надання екскурсійного обладнання в пунктах прокату. В даний час рівень розвитку придорожнього сервісу недостатній як за кількістю його об'єктів, так і за якістю надаваних послуг.

В економічно розвинених країнах сфера послуг, ремісництво і мале підприємництво є основою соціальної стабільності. Відповідно до класифікації СОТ до ремісництва належать діяльність з побутового обслуговування населення, дрібного виробництва товарів і надання послуг, народні промисли і ремесла. У вказаному напрямі необхідне здійснення наступних заходів: збереження і розвиток традицій і культури народів України, виховання у підростаючого покоління патріотизму, позитивного іміджу майстрової людини; насичення ринку послугами і товарами ремісничого виробництва; зниження рівня безробіття за допомогою зайнятості населення ремісничою діяльністю.

При підготовці програм соціально-економічного розвитку доцільно формувати команду однодумців, яка здатна тісно взаємодіяти та націлена на спільне досягнення стратегічних і тактичних цілей [2]. У ході підготовчого етапу важливо знайти однодумців, тобто прихильників програми, що користуються авторитетом серед громади. Це також підвищує ефективність проведеної роботи.

У значній частині сільських населених пунктів у числі причин погіршення їх соціально-економічного стану, респонденти називають «відсутність порядку». Дійсно, в роботі багатьох сільських рад відчувається нечіткість, недостатня відповідальність за прийняті рішення, відверта безгосподарність. У результаті, територія багатьох населених пунктів складає враження занедбаності. Це розхолоджує громаду, сприяє наростанню в ній негативних процесів. Основна маса населення і підприємців розуміє, що це не в їхніх інтересах. Тому вони прагнуть підтримати ініціативу місцевої влади у прагненні навести порядок. Повнота цієї підтримки залежить від якості роз'яснювальної роботи. Аналіз показує, що активізувати партнерство влади бізнесу та громади варто починати саме з наведення загального порядку, залучаючи до цього

можливо більше число учасників. У цілому, роботу варто здійснювати у двох напрямках: упорядкування громадських приміщень, вулиць, дитячих, спортивних майданчиків, дворів й інших об'єктів; наведення порядку на робочих місцях.

У ході розробки й обговорення антикризових заходів, особлива увага повинна звертатися на необхідність постійної орієнтації на сучасні досягнення науки й практики: кращі технології, методи організації й стимулювання праці.

Висновки. Необхідне удосконалення механізмів залучення внутрішніх резервів для поліпшення соціально-економічних показників в нинішніх складних умовах. Важко розраховувати на успіх запроваджуваних змін без усебічної підтримки громади, тому основою успіху даної справи є об'єднання людей, націлення їх на спільну діяльність заради досягнення поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Лендел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі / М. Лендел // Регіональні студії. – Вип. 1. Державне управління. – С. 18–28. – Режим доступу : <http://194.44.230.3/science/idurr/Lendel.do>.
2. Савельєва В. С. Психологія управління : навч. посіб. / В. С. Савельєва. – К. : ВД «Професіонал», 2005.
3. Edwards, B., Goodwin, M., Pemberton, S., Woods, M. 2000 Partnership Working in Rural Regeneration Governance or Empowerment? York Publishing Services, 56 p.

Гончаренко И.В. Использование внутренних резервов развития сельских территорий регионов Украины.

Необходимо совершенствование механизмов привлечения внутренних резервов для улучшения социально-экономических показателей сельских территорий. В нынешних сложных условиях это возможно путем осуществления значительного числа мероприятий в направлениях, всех общих функций управления (планирование, анализ, организация, регулирование, стимулирование, контроль), структура управления, кадры и других.

Ключевые слова: Внутренние резервы, сельские территории, управления.

Honcharenko I.V. The use of internal reserves of Ukrainian rural regions development.

It is necessary to improve the mechanisms of involvement of internal reserves for improving the socio-economic indicators of rural areas. In the current difficult conditions it is possible through numerous actions in the direction of all general management functions (planning, analysis, organization, regulation, stimulus control), management structure, staff and others.

Key words: internal reserves, rural territory management.